

Bureau voor Archeologie Rapport 658

Gravensingel 19, Dordrecht, gemeente Dordrecht: een bureauonderzoek

Colofon

titel: Bureau voor Archeologie Rapport 658. Gravensingel 19,
Dordrecht, gemeente Dordrecht: een bureauonderzoek

auteur: I.S.J. Beckers (KNA Senior Prospector)

autorisatie: A. de Boer (KNA senior prospector)

datum: 18 juni 2018

ISSN: 2214-6687

© Bureau voor Archeologie

Koningsweg 244 Utrecht

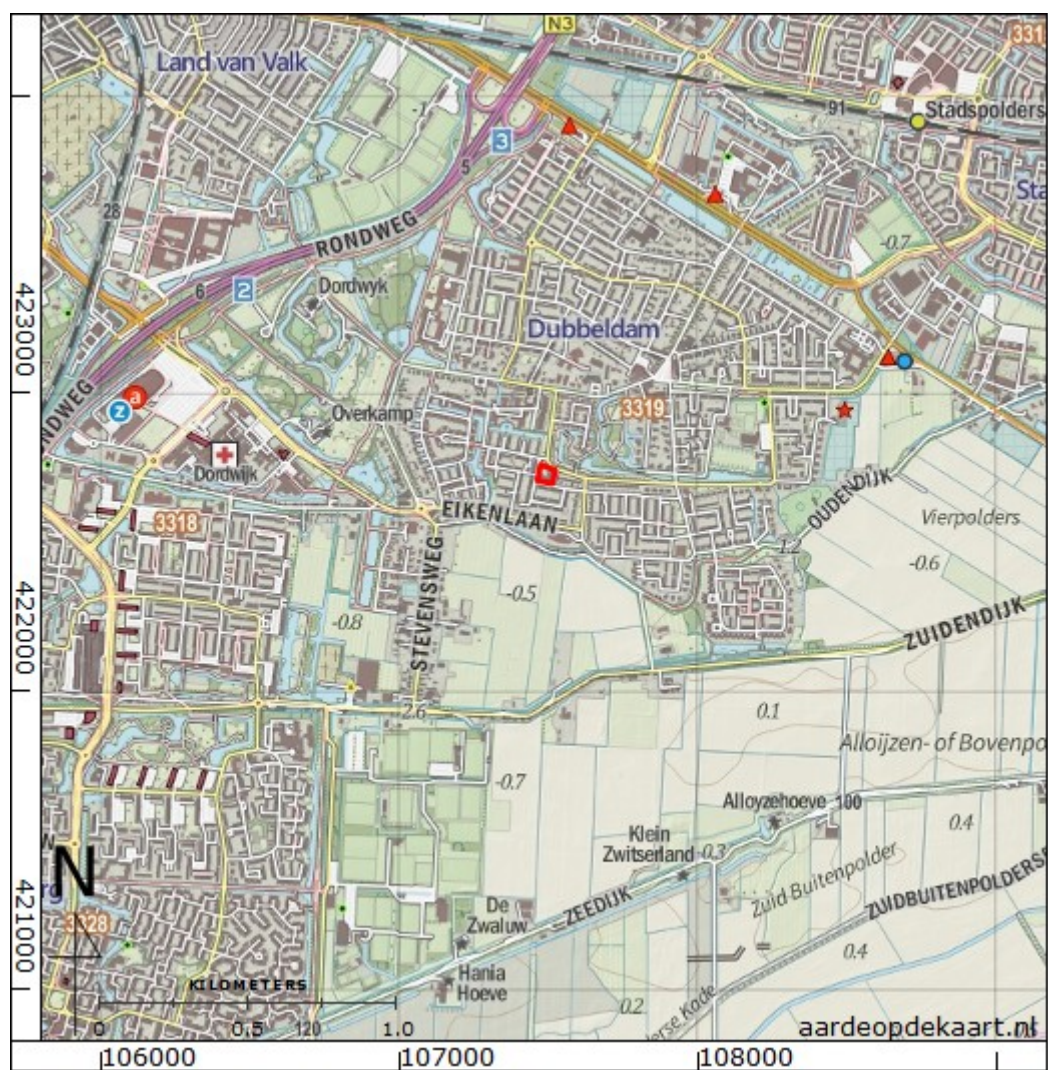
T 030 245 18 95

E info@bureauvoorarcheologie.nl

I <https://www.bureauvoorarcheologie.nl>

Administratieve gegevens

Projectnummer	2018051501
Provincie	Zuid-Holland
Gemeente	Dordrecht
Plaats	Dordrecht
Toponiem	Gravensingel 19
Centrum locatie (m RD)	107.500; 422.730 (x; y)
Omvang plangebied	2.600 m ²
Kadastrale gegevens	gemeentecode: DBD00, sectie: A, nummer(s): 5139, 6549, 7462, 8213 (ged.)
ARCHIS onderzoeksmeldingsnummer	4612475100 (ABU)
Soort onderzoek	een bureauonderzoek
Opdrachtgever	SAB
Uitvoerder	Bureau voor Archeologie, I.S.J. Beckers (rapportage).
Kaartblad	44A
(RO) kader onderzoek	Aanvraag omgevingsvergunning
Periode van uitvoering	Juni 2018
Bevoegde overheid	Gemeente Dordrecht
Deskundige namens bevoegde overheid	Archeologie Dordrecht Mevr. J. Hoevenberg

Figuur 1: Het onderzoeksgebied (kaartbeeld) met plangebied (rood; www.opentopo.nl).

Inhoudsopgave

	Samenvatting.....	7
1	Inleiding.....	8
2	Doelstelling en vraagstelling.....	9
3	Methode.....	10
4	Huidige situatie en beoogde ingreep.....	11
5	Aardkunde.....	12
6	Bewoning en historische situatie.....	14
7	Bekende archeologische en ondergrondse bouwhistorische waarden.....	15
8	Mogelijke verstoringen.....	18
9	Gespecificeerde verwachting.....	19
10	Conclusie.....	20
11	Advies.....	22
12	Literatuur.....	23
	Figuren.....	24

Lijst met Figuren

Figuur 1: Het onderzoeksgebied (kaartbeeld) met plangebied (rood; www.opentopo.nl).....	4
Figuur 2: Foto van het plangebied vanaf de Magnoliastraat. Bron: Google streetview.....	24
Figuur 3: Ontwerptekening van de begane grond van het nieuwe appartementengebouw. De nieuwe bebouwing is met de rode lijn weergegeven. Deze afbeelding is zuidgericht.....	24
Figuur 4: Noordaanzicht van het nieuwe appartementengebouw.....	25
Figuur 5: Landschapsreconstructie op basis van de in de omgeving van de Magnoliastraat uitgevoerde booronderzoek.....	26
Figuur 6: Locatie van het plangebied op de Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000.....	27
Figuur 7: Locatie van het plangebied op de geologische overzichtskaart van Nederland.....	28
Figuur 8: Locatie van het plangebied op de digitale paleomeandergordelkaart.....	29
Figuur 9: Locatie van het plangebied op de digitale geomorfologische kaart van Nederland.....	30
Figuur 10: Locatie van het plangebied op het Actueel Hoogtebestand Nederland maaiveld 2 (AHN). Rode gebieden zijn relatief hoog en blauwe gebieden relatief laag.....	31
Figuur 11: Locatie van het plangebied op de Bonnekaart van 1881.....	32
Figuur 12: Locatie van het plangebied op de topografische kaart van 1959.....	33
Figuur 13: Locatie van het plangebied op de topografische kaart van 1969.....	34
Figuur 14: Locatie van het plangebied op de archeologische verwachtingskaart van de gemeente Dordrecht.....	35
Figuur 15: Locatie van het plangebied op de archeologische beleidskaart van de gemeente Dordrecht.....	36
Figuur 16: Archeologische terreinen (rood), onderzoeken (blauw), waarnemingen (geel) uit ARCHIS. Zie fig. 17 voor detail bij AMK terrein.....	37
Figuur 17: Detail van AMK terrein.....	38

Lijst met Tabellen

Tabel 1: Aardkundige waarden.....	13
Tabel 2: Bekende waarden tot ca. 300 m van het plangebied.....	17

Samenvatting

Bureau voor Archeologie heeft een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor de bouw van een appartementengebouw aan de Gravensingel 19 te Dordrecht. Het archeologisch onderzoek is uitgevoerd in het kader van de aanvraag van een omgevingsvergunning.

De vraagstelling van het onderzoek luidt: hoe kan rekening gehouden worden met eventuele archeologische waarden bij de voorgenomen ontwikkeling? Het onderzoek is uitgevoerd in overeenstemming met de richtlijnen van de KNA, protocol 4002. In het kader van het onderzoek zijn kaarten, databases en literatuur geraadpleegd om te komen tot een gespecificeerde archeologische verwachting van het gebied.

Uit onderzoek dat in de omliggende straten is uitgevoerd ten behoeve van rioleringswerkzaamheden, blijkt dat het plangebied geheel in een restgeul van de Dubbel ligt. Door de vorming van de restgeul zijn waarschijnlijk alle oudere rivierafzettingen van de Dubbel en de mogelijke archeologische waarden uit de IJzertijd, de Romeinse tijd en de Middeleeuwen verstoord geraakt. De top van de restgeulvulling is door latere overstromingen en de afzetting van het Merwededek geërodeerd. Daarom worden in het plangebied geen intacte archeologische waarden verwacht.

Bureau voor Archeologie adviseert het plangebied vrij te geven voor de voorgenomen ontwikkeling.

Dit onderzoek is met grote zorgvuldigheid uitgevoerd. Het is echter nooit uit te sluiten dat toch archeologische resten worden aangetroffen bij de graafwerkzaamheden. Eventuele archeologische resten is men verplicht te melden bij de Minister van OCW in overeenstemming met de Erfgoedwet uit 2015. In dit geval wordt aangeraden om contact op te nemen met de gemeente Dordrecht.

1 Inleiding

Bureau voor Archeologie heeft een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor de bouw van een appartementengebouw aan de Gravensingel 19 te Dordrecht. Het archeologisch onderzoek is uitgevoerd in het kader van de aanvraag van een omgevingsvergunning.

In het gebied geldt een vastgesteld archeologisch beleid. Het plangebied maakt deel uit van het bestemmingsplan 'Dubbeldam', dat op 16 december 2014 door de gemeente Dordrecht is vastgesteld. Het plangebied heeft in dit bestemmingsplan de dubbelbestemming 'Waarde Archeologie 2' gekregen. In deze zone geldt dat archeologische onderzoek verplicht is bij bodemingrepen met een oppervlakte groter dan 50 m² en dieper dan 70 cm -mv.¹

Het plangebied heeft een oppervlak van ca. 2.600 m², zie fig. 10. De beoogde ontwikkeling leidt tot een bodemverstoring tot ca. 100 cm -mv. Hiermee overschrijdt het plan de vrijstellingscriteria en geldt de verplichting om een onderzoek op de locatie uit te voeren.

Het onderzoeksgebied is een zone met straal van circa 300 m om de ontwikkeling heen.

Het onderzoek is uitgevoerd onder certificaat BRL SIKB 4000,² in overeenstemming met de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA versie 4.0).

1 <http://www.ruimtelijkeplannen.nl>

2 <http://www.kiwa.nl/upload/certificate/00094278.pdf>

2 Doelstelling en vraagstelling

Het doel van het bureauonderzoek is het opstellen van een gespecificeerde archeologische verwachting zodat een beslissing genomen kan worden over hoe met eventuele archeologische waarden rekening moet worden gehouden bij de voorgenomen werkzaamheden.

De volgende onderzoeksvragen zijn in dit onderzoek gebruikt:

1. Waaruit bestaan de voorgenomen bodemingrepen?
2. Wat is de landschappelijke ligging van het plangebied in termen van geomorfologie, geologie en bodemkunde?
3. Is sprake van een natuurlijke (intacte) bodemopbouw of is deze (deels) verstoord? Indien sprake is van verstoringen, wat is de diepte en omvang van de verstoring?
4. Zijn er (aanwijzingen voor) archeologische waarden in het plangebied aanwezig, en zo ja, wat is naar verwachting de omvang, ligging, aard en datering hiervan?
5. Indien er (mogelijk) archeologische waarden aanwezig zijn:
 - a) Worden deze archeologische waarden verstoord door de voorgenomen bodemingrepen? Zo ja, op welke wijze?
 - b) Welke maatregelen kunnen worden genomen om voldoende rekening te houden met deze archeologische waarden?

3 Methode

Het bureauonderzoek is uitgevoerd in overeenstemming met de richtlijnen van de KNA 4.0, protocol 4002.³

In het kader van het onderzoek zijn kaarten, databases en literatuur geraadpleegd om tot een gespecificeerde archeologische verwachting van het gebied te komen. Eerst wordt het plan- en onderzoeksgebied vastgesteld en het onderzoek gemeld bij ARCHIS. Daarna wordt achtereenvolgens de aardkundige, archeologische en historische context van het te onderzoeken gebied bestudeerd. Deze gegevens leiden tot het opstellen van een gespecificeerde verwachting. In de gespecificeerde verwachting worden de mogelijk aanwezige archeologische waarden beschreven in termen van onder meer diepteligging, omvang, ouderdom en conservering.

De genoemde stappen leidden tot onderhavig rapport en het openbaar maken van de resultaten bij Archis en het e-Depot voor de Nederlandse Archeologie.⁴ In de hierna volgende hoofdstukken worden de belangrijkste onderzoeksgegevens gepresenteerd. Er hebben geen contacten plaatsgevonden met lokale amateurs en/of Heemkunde-kringen.

Van alle afgebeelde kaarten is het noorden boven, tenzij anders aangegeven.

3 SIKB 2016

4 Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed and Data Archiving and Networking Services

4 Huidige situatie en beoogde ingreep

Het plangebied bevindt zich in Dordrecht ter hoogte van de voormalige dorpskern Dubbeldam. Het gebied ligt tussen de Gravensingel in het noorden, de Beukenlaan in het zuiden en de Magnoliastraat in het westen. Aan de oostzijde wordt het plangebied begrensd door een parkeerterrein. Het adres van het plangebied is de Gravensingel 19. Het plangebied is 52 m lang en 51 m breed en heeft een omvang van 2.600 m².

Het zuiden en oosten van het plangebied is bebouwd met de inmiddels niet meer als kerk gebruikte Maranathakerk. Dit kerkgebouw dateert uit de jaren '60. De hoge kerkzaal bevindt zich in het oosten van het plangebied en in het zuiden van het plangebied is een vleugel met laagbouw aanwezig (fig. 2). Het is niet bekend of hoe het kerkgebouw gefundeerd is of dat er kelders aanwezig zijn in het gebouw. In het noordwesten van het plangebied bevindt zich de klokkentoren met een metalen constructie. Het kerkgebouw wordt omgeven door groenstroken en parkeerplaatsen.

Het plan omvat de bouw van een appartementengebouw (fig. 3 en 4). In het oosten van het plangebied komt een vleugel op ongeveer dezelfde locatie als de huidige kerkzaal. Deze vleugel krijgt twee bouwlagen. In het noordwesten van het plangebied wordt een noord-zuid-georiënteerde vleugel gebouwd met drie bouwlagen. Ertussen komt een verbinding met twee bouwlagen. De begane grond van het gebouw zal gebruikt worden als internaat en op de eerste en tweede verdieping zijn appartementen voorzien. In het nieuwe gebouw zijn geen kelders gepland. De precieze funderingswijze van het gebouw is niet bekend, maar het gebouw zal waarschijnlijk gefundeerd worden op funderingsbalken op heipalen. Op de locatie van het nieuwe gebouw wordt een maximale verstoringsdiepte van ca. 100 cm -mv verwacht. Rondom het appartementengebouw is een tuin voorzien en langs de Beukenlaan zullen enkele parkeerplaatsen aangelegd worden.

5 Aardkunde

De aardkundige gegevens staan samengevat in tabel 1.

Het plangebied ligt in het archeologisch landschap 'Jonge zeeinbraken'.⁵ De lokale geologische ontwikkeling is gereconstrueerd op basis van een rondom de Magnoliastraat uitgevoerd archeologisch booronderzoek.⁶ Op ongeveer 380 m ten noorden van het plangebied was waarschijnlijk in de periode tussen 5.500 en 3.600 v. Chr. de Verlengde Brakelse stroomgordel actief.⁷ Na deze periode vond in het gebied uitgebreide veenvorming plaats. Hierdoor is een dik veenpakket gevormd. Doordat de Dubbel in het gebied actief werd stopte de veenvorming. Wanneer precies de Dubbel actief is geworden, is nog onderwerp van discussie. In de bijlage van de digitale paleomeandergordelkaart is vermeld dat de Dubbel waarschijnlijk in de periode tussen het begin van de jaartelling en 280 n. Chr. ontstaan is als voortzetting van het Oude Maasje.⁸ De Dubbel zou echter ook een voortzetting van de oudere Alm kunnen zijn. Enkele dateringen wijzen op een ontstaan van de Dubbel in de IJzertijd.⁹

De Dubbel werd in ca. 1.281 n. Chr. bedijkt en toen werd de loop van de rivier vastgelegd. Het plangebied bevindt zich op de locatie van de restgeul van de Dubbel uit de Middeleeuwen (fig. 5). Deze restgeul maakte vanaf het westen van het plangebied een scherpe bocht in zuidelijke richting. Ten zuidoosten van het plangebied is een oeverwal aanwezig uit deze rivierfase. Ten noordwesten van de restgeul en ten zuidoosten van de oeverwal van de Dubbel zijn komafzettingen gesedimenteerd.¹⁰

De ontginning van het omringende veenlandschap en de in de Middeleeuwen wijdverbreide zoutwinning door middel van het opbranden van veen (moeraning) zorgen dat het landschap vatbaar werd voor overstromingen. In de periode tussen 1.421 en 1.424 n. Chr. hebben de Sint-Elisabethsvloeden plaatsgevonden, waardoor uiteindelijk de Grote Waard (de grote polder waar het gebied deel van uitmaakte) verloren is gegaan. In de periode daarna is door de overstromingen een (kleiig) zandpakket in het plangebied afgezet dat nu als het Merwededek bekend staat. In deze periode zal de top van de restgeulafzettingen geërodeerd zijn geraakt. Het Merwededek is ca. 3 m dik ter hoogte van het plangebied. Door de inpoldering van het gebied in ca. 1.603 n. Chr. is de sedimentatie van het Merwededek gestopt.¹¹

Op de Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000, is het plangebied gekarteerd binnen een zone met kalkloze poldervaaggronden, ontwikkeld in lichte klei (fig. 6).¹² De top van het bodemprofiel is afgezet tijdens door een getijdenwerking in een zoet milieu (zoals momenteel in de Biesbosch nog plaatsvindt). Verder wordt het bodemtype gekenmerkt door een aflopend profiel; naar beneden toe komt dus steeds lichtere klei voor. De humeuze bovengrond is zwak humeus en is ongeveer 25 tot 35 cm dik.¹³

5 Rensink et al. 2015

6 Dorst 2017

7 Cohen et al. 2012

8 Cohen et al. 2012

9 De Boer et al. 2009

10 Dorst 2017

11 Dorst 2017

12 van den Akker et al. 1987

13 Damoiseaux 1982

Bron	Situatie plangebied, omschrijving
Geologie (fig. 7 en 8)	Geologische Overzichtskaart 1 : 250 000:¹⁴ - Ec2: Formatie van Echteld / Formatie van Nieuwkoop; rivierklei en -zand met inschakelingen van veen (Ec2) Beddinggordels:¹⁵ - Plangebied ligt ter hoogte van de Dubbel (actief tussen 0 en 250 n. Chr en de 11^e eeuw n. Chr.), op 380 m ten noorden van het plangebied ligt de Verlengde Brakelse stroomgordel (actief tussen 5.500 v. Chr. (cal.) en 3.600 v. Chr.)
Bodemkunde (fig. 6)	Gekarteerd als bebouwd, maar waarschijnlijk Kalkloze poldervaaggronden, lichte klei afgezet in een getijdenbeweging in een zoet milieu, profielverloop 5, grondwatertrap VI (eMn35A-VI) ¹⁶
Geomorfologie (fig. 9)	Gekarteerd als bebouwd, maar waarschijnlijk Vlake van getijafzettingen (met geulen, code 2M35) of Getij-inversierug (3K26) ¹⁷
AHN (fig. 10)	0 m NAP, plangebied ligt in het verlengde van een fossiele geulstructuur, waarschijnlijk de Dubbel.

Tabel 1: Aardkundige waarden.

¹⁴ de Mulder et al. 2003

¹⁵ Cohen et al. 2012

¹⁶ van den Akker et al. 1987

¹⁷ Alterra 2009

6 Bewoning en historische situatie

Het plangebied ligt in de omgeving van Dubbeldam ten zuidoosten van Dordrecht. Dit gebied is grootschalig bewoond geraakt en ontgonnen in de periode na de 11^e eeuw n. Chr. Omstreeks 1.281 n. Chr. werd het riviertje de Dubbel afgedamd en ontstond bij de dam het dorp Dubbeldam. Het dorp maakte deel uit van de ontginningen van de Grote Waard. Waarschijnlijk lag het dorp veel meer naar het noordwesten dan het huidige dorp, nabij Dordrecht. In de nabijheid van het plangebied heeft waarschijnlijk het dorp Erkentuidenskerke gelegen. Dit dorp lag waarschijnlijk langs een andere waterloop die zich ten oosten van het plangebied van de Dubbel afscheidde. Deze waterloop wordt soms wel de Thurendith genoemd.¹⁸ De resten van de begraafplaats van dit dorp zijn op 250 m ten noorden van het plangebied gevonden op het Mok-veld.¹⁹ Door de ontginning van het veengebied en de daaruit resulterende inklinking van het veen en door zoutwinning uit het veen (moernering) werd het gebied vatbaar voor overstromingen. In de periode van 1.421 tot en met 1.424 n. Chr. hebben periodieke overstromingen van de St. Elisabethsvloed plaatsgevonden en zijn de dorpen Dubbeldam en Erkentuidenskerke en een groot deel van de Grote Waard in de wateren verloren gegaan.²⁰

Na de 16^e eeuw n. Chr. werden de gebieden ten zuidoosten van Dordrecht ingepolderd en bedijkt. In 1.602 n. Chr. werd de Oude Dubbeldamse polder ingepolderd. In de 17^e eeuw is het dorp Dubbeldam (dat naar het oude Middeleeuwse Dubbeldam genoemd is) ten noordoosten van het plangebied tot ontwikkeling gekomen.²¹ Het plangebied is waarschijnlijk sinds de inpoldering in gebruik geweest als bouwland of als weiland. Op de Oorspronkelijke Aanwijzende Tafelen (OAT), de bijlage bij de kadastrale minuutkaart uit de periode tussen 1811 en 1832, maakt het plangebied deel uit van een perceel dat als bouwland in gebruik was. Ook op de Bonnekaarten uit de periode tussen 1881 en 1920 en de topografische kaarten uit de periode tussen 1935 en 1959 is het plangebied als bouwland of weiland afgebeeld (fig. 11 en 12). In 1965 is in het plangebied de Maranathakerk gebouwd en in de periode daarna is rondom deze kerk een nieuwbouwwijk tot ontwikkeling gekomen (fig. 13). De situatie is daarna niet of nauwelijks veranderd.

18 De Boer et al. 2009

19 AMK-terrein 16.174, onderzoeksmelding 2.001.869.100

20 De Boer et al. 2009

21 De Boer et al. 2009

7 Bekende archeologische en ondergrondse bouwhistorische waarden

Op de archeologische verwachtingskaart van de gemeente Dordrecht ligt het plangebied net ten noordwesten van de Dubbel, op een overgangszone naar de omringende klei- op veenafzettingen (fig. 14). De rivierafzettingen van de Dubbel worden afgedekt door het Merwededek.²² Op de archeologische beleidskaart van de gemeente Dordrecht, heeft de stroomgeul van de Dubbel en de overgangszone daarnaast een hoge archeologische verwachtingswaarde (fig. 15).

Archeologische terreinen, waarnemingen en onderzoeksmeldingen staan weergegeven in de fig. 16 en 17 en staan toegelicht in tabel 2. De belangrijkste bevindingen worden in de lopende tekst samengevat. In het plangebied liggen geen archeologische waarnemingen en geen (delen van) archeologische terreinen.

De directe omgeving van het plangebied is ten behoeve van rioleringswerkzaamheden eerder onderzocht door middel van een bureauonderzoek en een verkennend booronderzoek. Uit dit onderzoek bleek dat op de locatie van het plangebied een restgeul van de Dubbel onder het Merwededek aanwezig is. Ten zuidoosten hiervan bevindt zich een 40 m brede oeverzone. Omdat hier nog archeologische waarden uit de Middeleeuwen aanwezig kunnen zijn, is geadviseerd om het deel van de rioleringswerkzaamheden binnen de oeverzone te voorzien van een archeologische begeleiding.²³

In de omgeving van het plangebied zijn op meerdere locaties archeologische waarden uit de Late Middeleeuwen gevonden. In het onderzoeksgebied heeft tot op heden één opgraving van een vindplaats uit de Late Middeleeuwen plaatsgevonden. Het betreft hier de opgraving op de Dubbelsteynlaan of het Mokveld. Hier zijn 90 graven gevonden en enkele huisterpen. Waarschijnlijk was hier het kerkhof en de dorpskern van Erkentruidenskerke. De locatie is vanwege de hoge archeologische waarden opgenomen op de Archeologische Monumenten Kaart (AMK).²⁴

In het plangebied staan geen bekende (ondergrondse) bouwhistorische waarden geregistreerd. In het plangebied zijn geen bekende militaire erfgoedwaarden aanwezig.²⁵

Bron	Omschrijving
Archeologische terreinen	16.174: Dordrecht, Dubbelsteynlaan Terrein met sporen van het verdronken dorp Cruyskerk/Erkentrudenkerke uit de Middeleeuwen en mogelijk nog resten van de bijbehorende begraafplaats. Tegenover de NH-kerk aan de Dubbelsteynlaan is in 1990 door de ROB en de AWN (afd. Lek- en Merwestreek) een grootschalige opgraving uitgevoerd waar zeer waarschijnlijk het verdronken dorp Erkentrudenkerke heeft gelegen. Een Middeleeuws kerkhof is teruggevonden. Er zijn circa 90 graven waarvan enkele boomstamkisten. Nabij het kerkhof zijn één of meerdere huisterpen gevonden.

²² De Boer et al. 2009

²³ Onderzoeksmelding 4.559.501.100, Dorst 2017

²⁴ AMK-terrein 16.174

²⁵ <http://www.ikme.nl>

Bron	Omschrijving
Waarnemingen	1.058.636: Dordrecht, Mok-veld Doodskisten uit de Late Middeleeuwen, zie onderzoeksmelding 2.001.869.100 1.058.637: Dordrecht, Mok-veld Gebruiksvoorwerpen en grafgraven uit de Late Middeleeuwen, zie onderzoeksmelding 2.001.869.100 1.058.664: Dordrecht, Mok-veld Houten goot uit de Late Middeleeuwen, zie onderzoeksmelding 2.001.869.100 1.062.441: Dordrecht, Beelartspark Tijdens de bouw van een bungalowpark zijn hier aardewerkfragmenten uit de Late Middeleeuwen gevonden, onder andere fragmenten Paffrath, Pingsdorf, kogelpot, Andenne-aardewerk en proto-steengoed. 1.102.496: Dordrecht, Dubbelsteynlaan-West zie onderzoeksmelding 2.001.869.100 1.102.518: Dordrecht, Burgemeester Jaslaan zie onderzoeksmelding 2.003.942.100 1.142.756: Dordrecht, Magnoliastraat zie onderzoeksmelding 4.559.501.100
Onderzoeksmeldingen	2.001.869.100: Dordrecht, Dubbelsteynlaan-West, opgraving Opgraving naar aanleiding van eerdere vondsten en waarnemingen. Kerkhof van een der bij de St. Elizabethsvloed verdrinken dorpen; geïdentificeerd als Erkenruidskerke. Tijdens en na afloop van de ROB opgraving werden bij waarnemingen in rioleringsleuven, en bij boringen en een proefsleuf door de AWN, resten van één of meerdere huisterpen gevonden nabij het kerkhof. 2.003.942.100: Dordrecht, Burgemeester Jaslaan, proefsleuvenonderzoek Op deze locatie zijn enkele bewoningssporen uit de periode van de 12e tot en met de 14e eeuw n. Chr. gevonden door een amateurarcheoloog. Daarom is een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd. Er werden weinig intacte sporen gevonden en daarom is afgezien van een archeologische opgraving van de locatie. 2.203.437.100: Dordrecht, Wilgenlaan-Esdoornlaan, opgraving Een archeologische opgraving op de Wilgenlaan voorafgaand aan de aanleg van een nieuwe riolering. Op de Wilgenlaan is tot maximaal 3.20 verdiept. Over de gehele lengte is het middeleeuws landschap blootgelegd. Op dit klei-op-veenlandschap zijn enkele middeleeuwse sloten aangetroffen. Het tracé op de Esdoornlaan is archeologisch begeleid. 2.238.616.100: Dordrecht, Eikenlaan 25, booronderzoek Op dieper dan 135 cm -mv werden in dit gebied oever- en komafzettingen van de Dubbel gevonden. Deze afzettingen bevinden zich onder het Merwede-dek. Hoewel geen direct aanwijzingen zijn gevonden voor de aanwezigheid van archeologische waarden, kunnen wel nog archeologische waarden uit de Middeleeuwen aanwezig zijn op de oever van de Dubbel. Er werd daarom een proefsleuvenonderzoek aanbevolen als er dieper dan 135 cm -mv verstoord zou worden.²⁶ 4.559501.100: Dordrecht, Magnoliastraat, bureau- en booronderzoek In het zuidoosten van het onderzochte gebied is een oeverwal van de Dubbel gevonden met ten noorden daarvan een restgeul. De afzettingen van de Dubbel worden afgedekt door het 1 tot 4 m dikke en na de St. Elizabethsvloed afgezette Merwededek. In het zuidoosten wordt vervolgonderzoek aanbevolen in de vorm van een archeologische begeleiding van de rioleringswerkzaamheden. In het noordoosten van

Bron	Omschrijving
	het gebied, op de locatie van de Middeleeuwse restgeul (en het plangebied) is geen vervolgonderzoek noodzakelijk. ²⁷
Gemeentelijke kaart	Verwachtingskaart: overgangszone geul van de Dubbel naar het omringende klei- op veenlandschap, afgedekt door het Merwededek. Beleidskaart: Hoge archeologische verwachtingswaarde.
Bouwhistorische waarden	Geen.

Tabel 2: Bekende waarden tot ca. 300 m van het plangebied.

²⁷ Dorst 2017

8 Mogelijke verstoringen

Allereerst zijn door de vorming van de restgeul van de Dubbel alle mogelijke oudere archeologische resten uit de Romeinse tijd en de Middeleeuwen geërodeerd. Daarna heeft het gebied deel uitgemaakt van een getijdengebied en is de top van de restgeulafzettingen verstoord geraakt. Na de inpoldering is het gebied in gebruik geweest als landbouwgrond en is de top van het Merwededek daardoor verstoord geraakt. Rond 1965 is het plangebied door de bouw van de Maranathakerk verstoord geraakt. De precieze funderingswijze en of de kerk kelders bevat is niet bekend en daarmee is de precieze verstoringdiepte van de bouw van de kerk niet bekend. In de tweede helft van de 20^e eeuw en in de 21^e eeuw kunnen ook nutsvoorzieningen zijn aangelegd en vervangen en dat kan in een verstoringen van 1 tot 1,5 m diep hebben geresulteerd.

9 Gespecificeerde verwachting

Het plangebied ligt geheel in een restgeul van de Dubbel.

Door de vorming van de geul zijn oudere rivierafzettingen van de Dubbel en de mogelijke archeologische waarden uit de IJzertijd, de Romeinse tijd en de Middeleeuwen verstoord geraakt. De top van de restgeulvulling is door latere overstromingen en de afzetting van het Merwededek geërodeerd. Daarom worden in het plangebied geen intacte archeologische waarden verwacht.

10 Conclusie

De onderzoeksvragen kunnen als volgt worden beantwoord:

1. *Waaruit bestaan de voorgenomen bodemingrepen?*

In het plangebied zal de bestaande bebouwing gesloopt worden en zal een nieuw appartementengebouw gerealiseerd worden. De precieze funderingswijze van dit gebouw is nog niet bekend, maar de verwachte funderingswijze (funderingsbalken op heipalen) zal waarschijnlijk in een vergravingsdiepte van ca. 100 cm -mv ter hoogte van de funderingsbalken resulteren.

2. *Wat is de landschappelijke ligging van het plangebied in termen van geomorfologie, geologie en bodemkunde?*

Het plangebied is gelegen ter hoogte van een middeleeuwse restgeul van de Dubbel. Na de Sint-Elisabethsvloed van 1.421 n. Chr. is het gebied overstroomd en is de top van de restgeulvulling geërodeerd. In deze periode is een dek van getijdenafzettingen gesedimenteerd, het Merwededek. Het gebied is omstreeks 1.603 n. Chr. ingepolderd en is daarna als landbouwgrond gebruikt. Hierdoor en door de bouw van een woonwijk in de jaren '60 van de vorige eeuw is een 30 tot 110 cm dikke humeuze bovengrond ontwikkeld.

3. *Is sprake van een natuurlijke (intacte) bodemopbouw of is deze (deels) verstoord? Indien sprake is van verstoringen, wat is de diepte en omvang van de verstoring?*

Allereerst zijn door de vorming van de restgeul van de Dubbel alle mogelijke oudere archeologische resten uit de Romeinse tijd en de Middeleeuwen geërodeerd. Daarna heeft het gebied deel uitgemaakt van een getijdengebied en is de top van de restgeulafzettingen verstoord geraakt. Na de inpoldering is het gebied in gebruik geweest als landbouwgrond en is de top van het Merwededek daardoor verstoord geraakt. Rond 1965 is het plangebied door de bouw van de Maranathakerk verstoord geraakt. De precieze funderingswijze en of de kerk kelders bevat is niet bekend en daarmee is de precieze verstoringsdiepte van de bouw van de kerk niet bekend. In de tweede helft van de 20^e eeuw en in de 21^e eeuw kunnen ook nutsvoorzieningen zijn aangelegd en vervangen en dat kan in verstoringen van 1 tot 1,5 m diep hebben geresulteerd.

4. *Zijn er (aanwijzingen voor) archeologische waarden in het plangebied aanwezig, en zo ja, wat is naar verwachting de omvang, ligging, aard en datering hiervan*

In het plangebied worden op basis van het reeds uitgevoerde booronderzoek en de ligging op de locatie van een restgeul van de Dubbel geen archeologische waarden verwacht. De overige onderzoeksvragen zijn daarom niet van toepassing.

5. *Indien er (mogelijk) archeologische waarden aanwezig zijn:*

a) *Worden deze archeologische waarden verstoord door de voorgenomen bodemingrepen? Zo ja, op welke wijze?*

Niet van toepassing.

- b) *Welke maatregelen kunnen worden genomen om voldoende rekening te houden met deze archeologische waarden?*

Niet van toepassing.

11 Advies

Bureau voor Archeologie adviseert het plangebied vrij te geven voor de voorgenomen ontwikkeling.

Dit onderzoek is met grote zorgvuldigheid uitgevoerd. Het is echter nooit uit te sluiten dat toch archeologische resten worden aangetroffen bij de graafwerkzaamheden. Eventuele archeologische resten is men verplicht te melden bij de Minister van OCW in overeenstemming met de Erfgoedwet uit 2015. In dit geval wordt aangeraden om contact op te nemen met de gemeente Dordrecht.

12 Literatuur

- van den Akker, P., J.H. Damoiseaux, and G.A. Vos. 1987. "Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000, Blad 44 West Oosterhout." . Wageningen: Stichting voor Bodemkartering.
- Alterra. 2009. "Digitale Geomorfologische Kaart van Nederland." .
- Boer, G.H. de, M. Rietkerk, J.A. Schenk, and B. Jansen. 2009. *Stad en slib, Het archeologisch potentieel van het Eiland van Dordrecht in kaart gebracht, Een archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart voor het buitengebied en de historische stad*. RAAP-rapport 1672. Weesp.
- Cohen, K.M., E. Stouthamer, H.J. Pierik, and A.H. Geurts. 2012. *Rhine-Meuse Delta Studies' Digital Basemap for Delta Evolution and Palaeogeography*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Damoiseaux, J.H. 1982. *Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000, toelichting bij het kaartblad 44 West Oosterhout*. Wageningen: Stichting voor bodemkartering.
- Dorst, M.C. 2009. *Dordrecht, nieuwbouw scholen Dubbeldam, Een bureauonderzoek en een verkennend, inventariserend veldonderzoek door middel van boringen*. Dordrecht Ondergronds Briefrapport 19. Dordrecht.
- . 2017. *Magnoliastraat e.o., gemeente Dordrecht, een archeologisch bureauonderzoek en een inventariserend veldonderzoek door middel van boringen*. Dordrecht Ondergronds 95. Dordrecht.
- de Mulder, E.F.J., M.C. Geluk, I. Ritsema, W.E. Westerhoff, and T.E. Wong. 2003. *De Ondergrond van Nederland*. Geologie van Nederland deel 7.
- Rensink, E., H.J.T. Weerts, M. Kosian, H. Feiken, and B.I. Smit. 2015. "Archeologische Landschappenkaart van Nederland. Methodiek en kaartbeeld." . Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. <https://doi.org/10.17026/dans-xf6-ywnd>.
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, and Data Archiving and Networking Services. "e-depot voor de Nederlandse archeologie." . <http://www.edna.nl>.
- SIKB. 2016. "Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) versie 4.0." .

Figuren

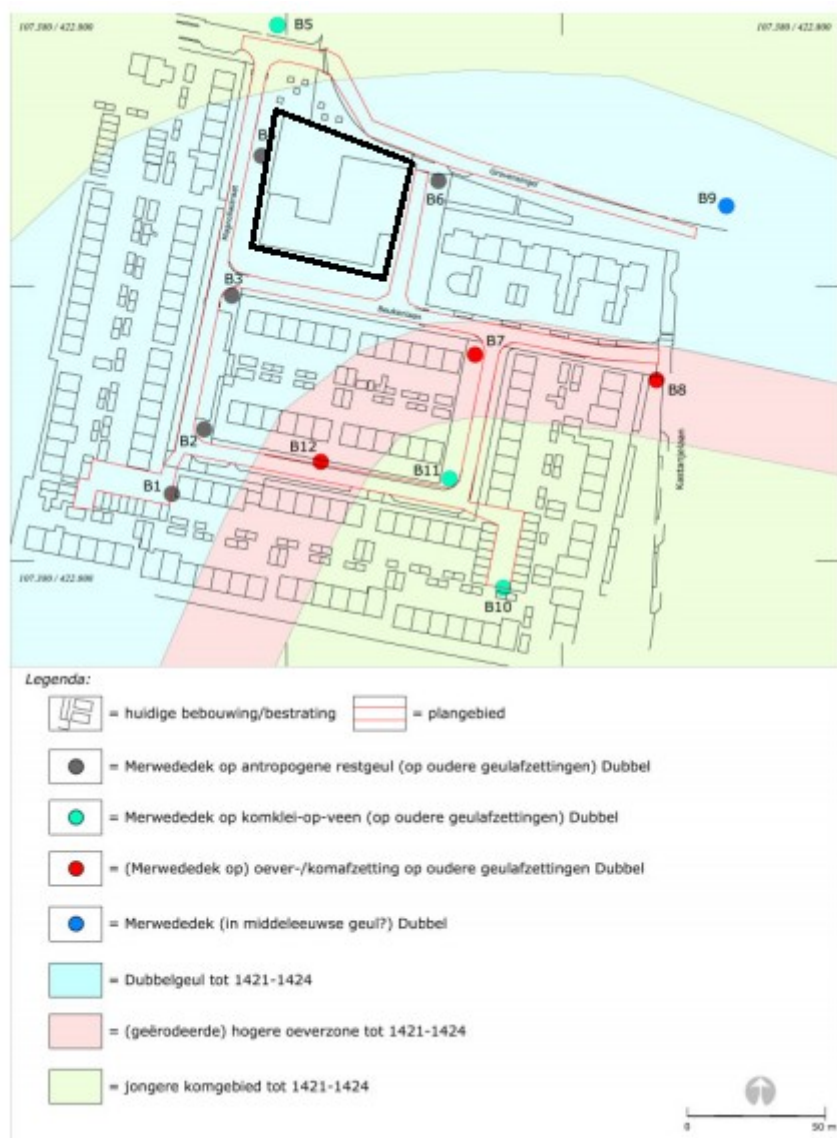
Figuur 2: Foto van het plangebied vanaf de Magnoliastraat. Bron: Google streetview.

Figuur 3: Ontwerptekening van de begane grond van het nieuwe appartementengebouw. De nieuwe bebouwing is met de rode lijn weergegeven. Deze afbeelding is zuidgericht.

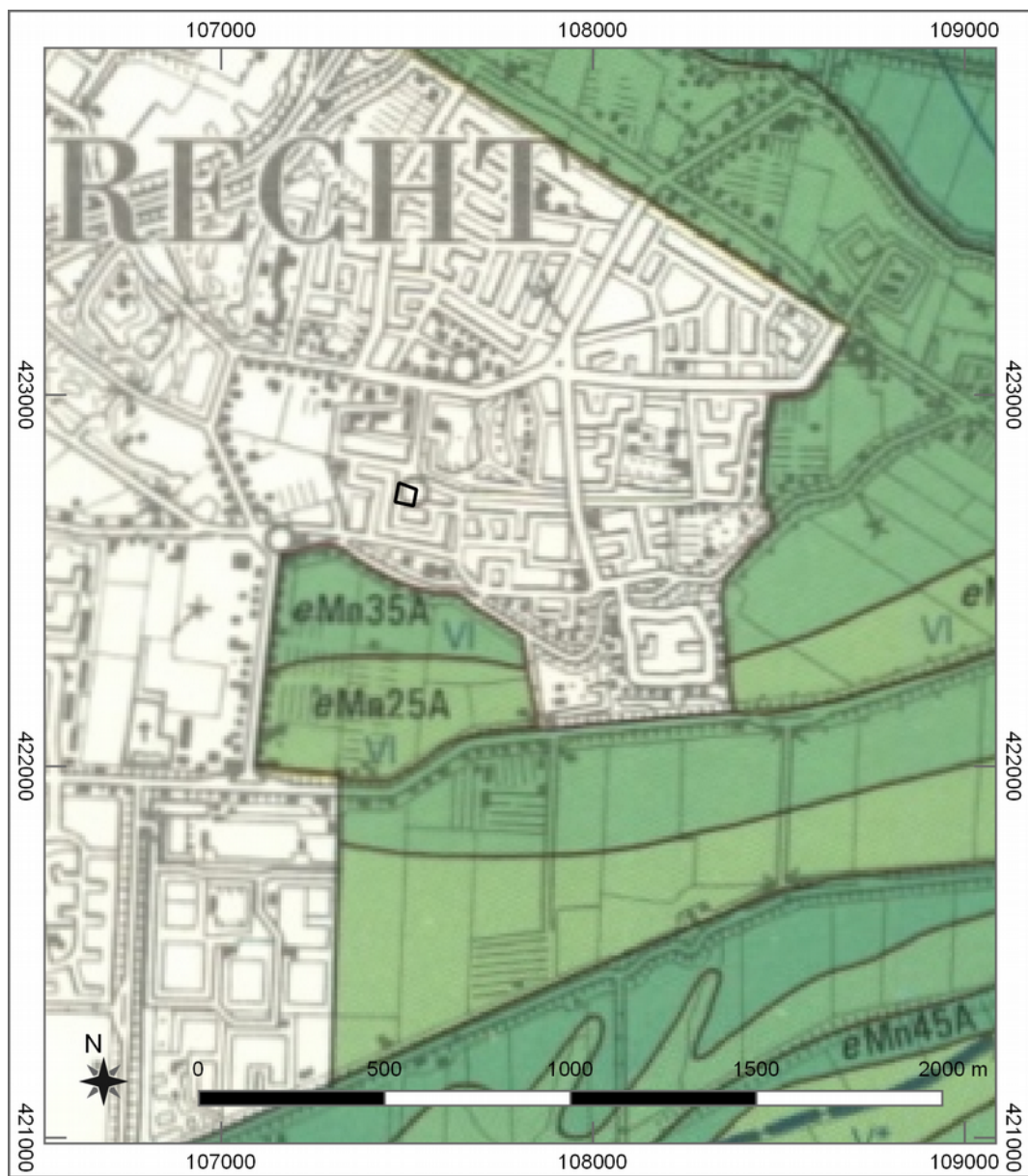

Figuur 4: Noordaanzicht van het nieuwe appartementengebouw.

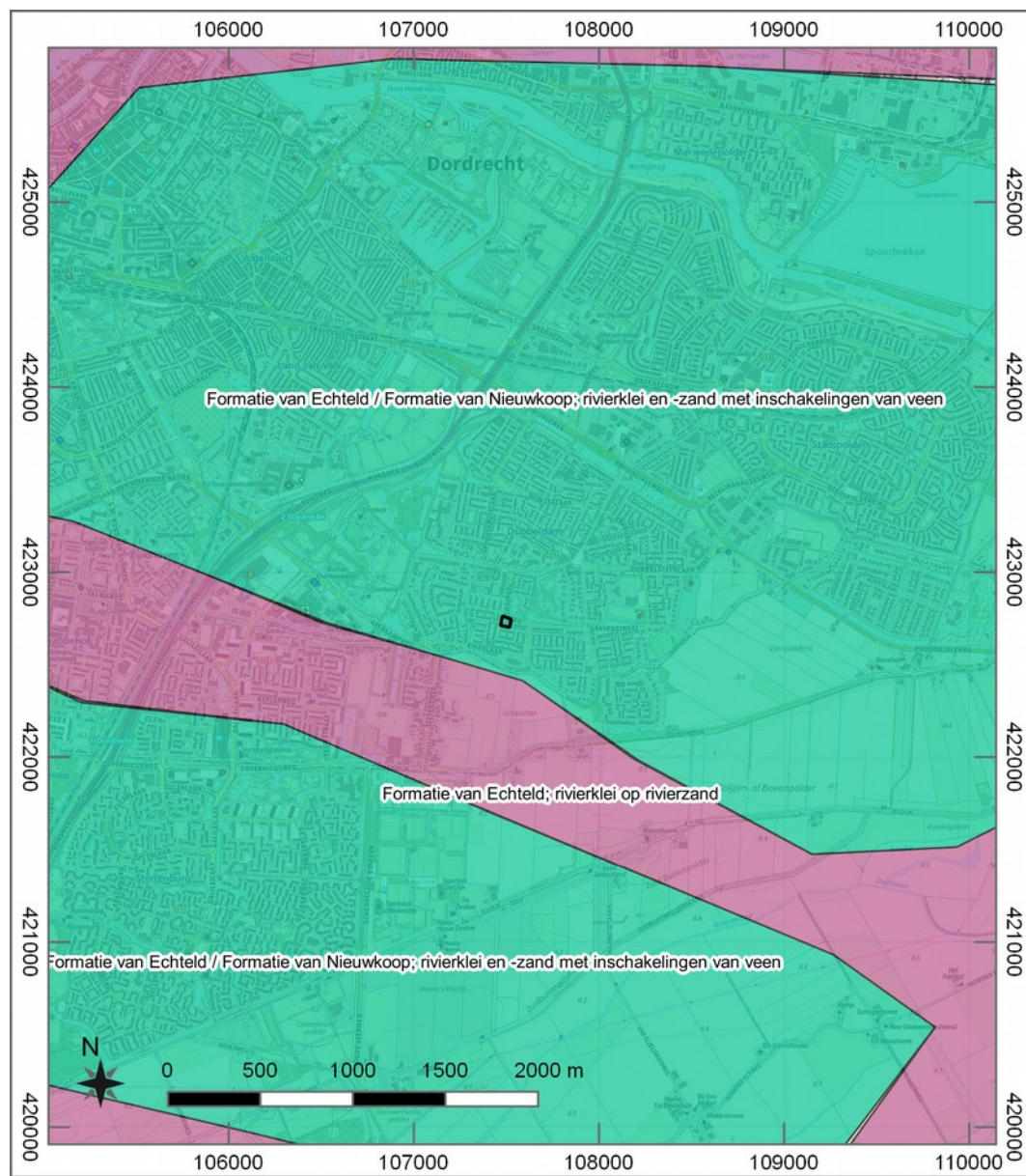
Figuur 5: Landschapsreconstructie op basis van de in de omgeving van de Magnoliastraat uitgevoerde booronderzoek.²⁸

²⁸ Dorst 2017

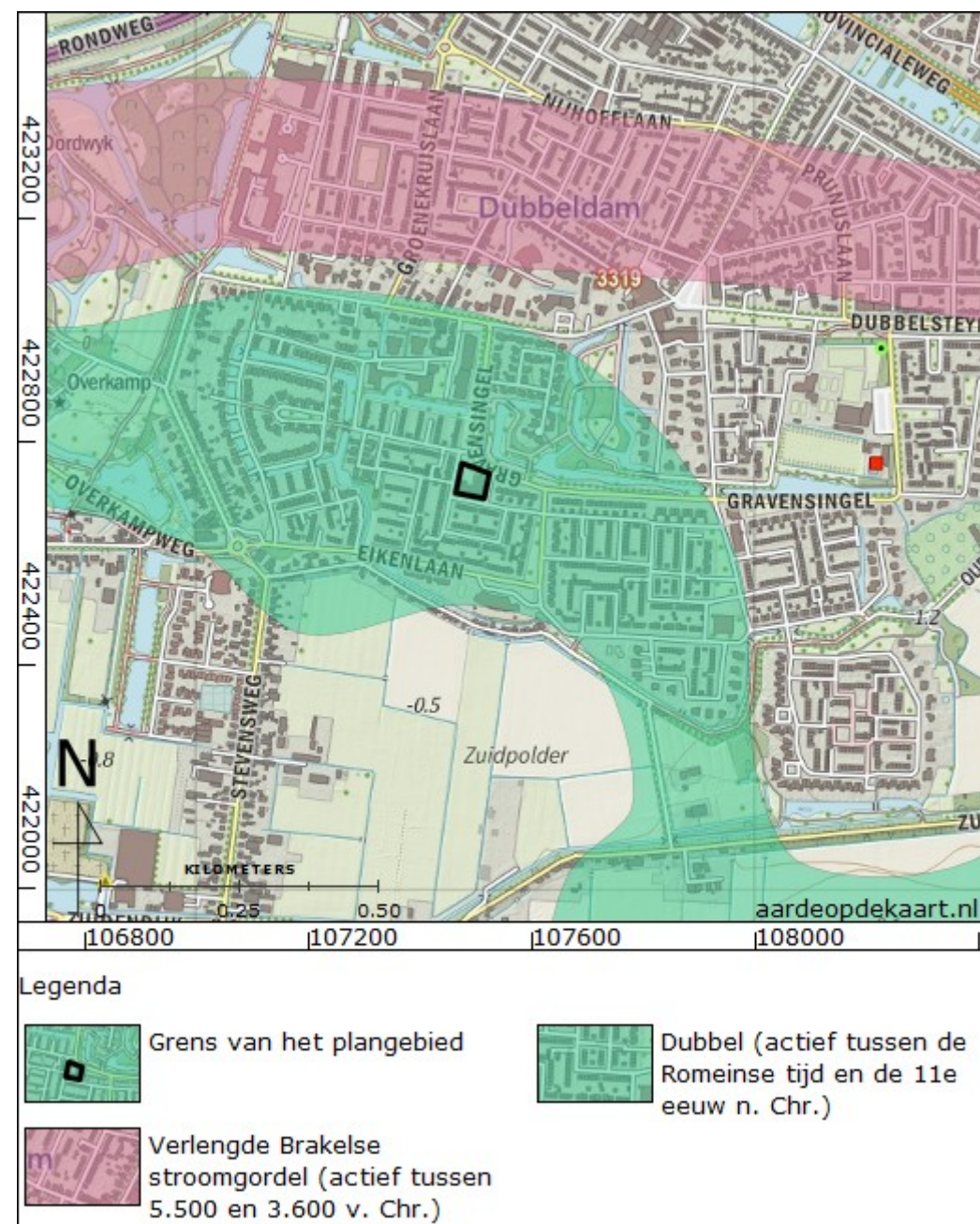
Figuur 6: Locatie van het plangebied op de Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000.²⁹

²⁹ van den Akker et al. 1987

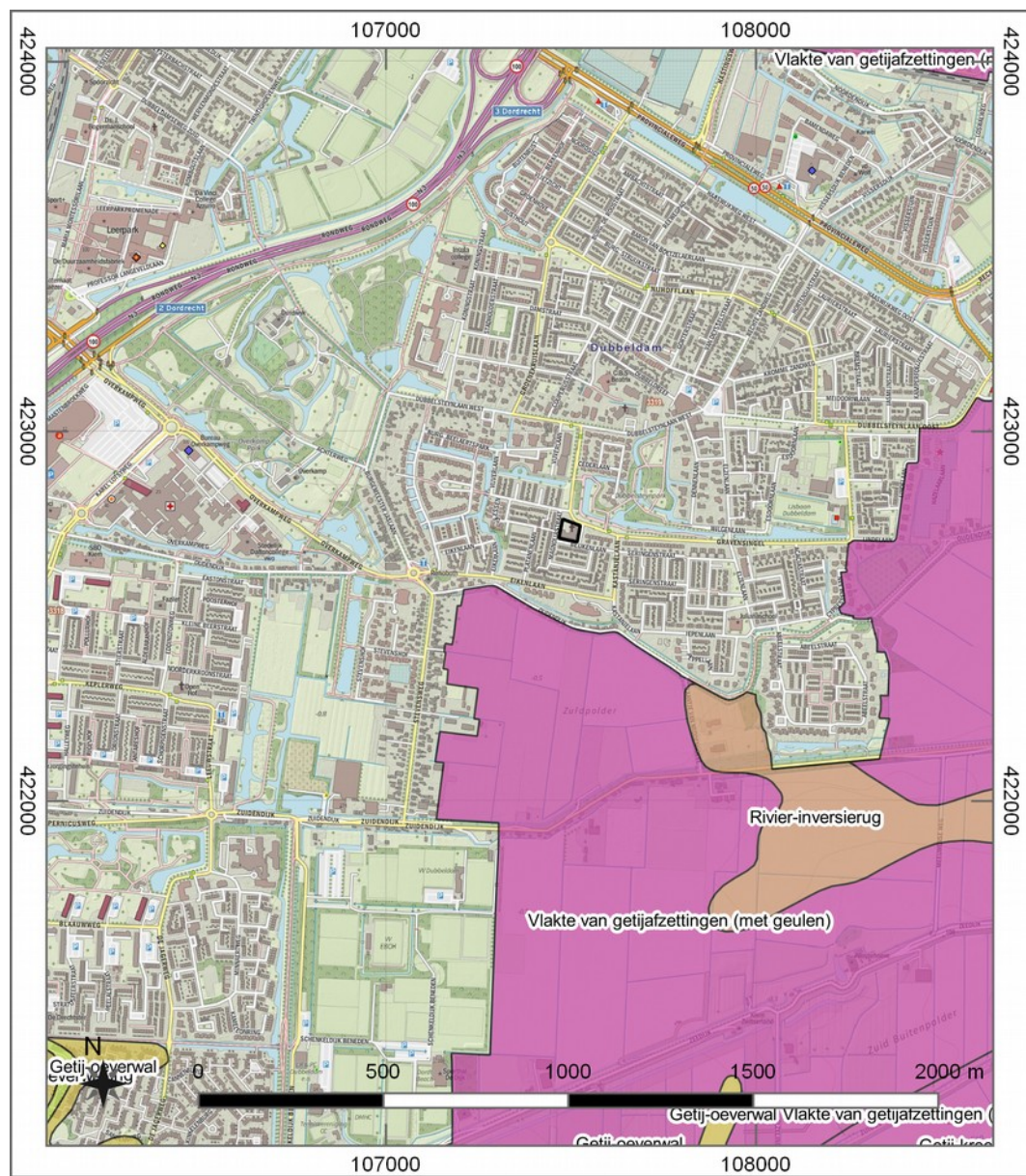
Figuur 7: Locatie van het plangebied op de geologische overzichtskaart van Nederland.³⁰

³⁰ de Mulder et al. 2003

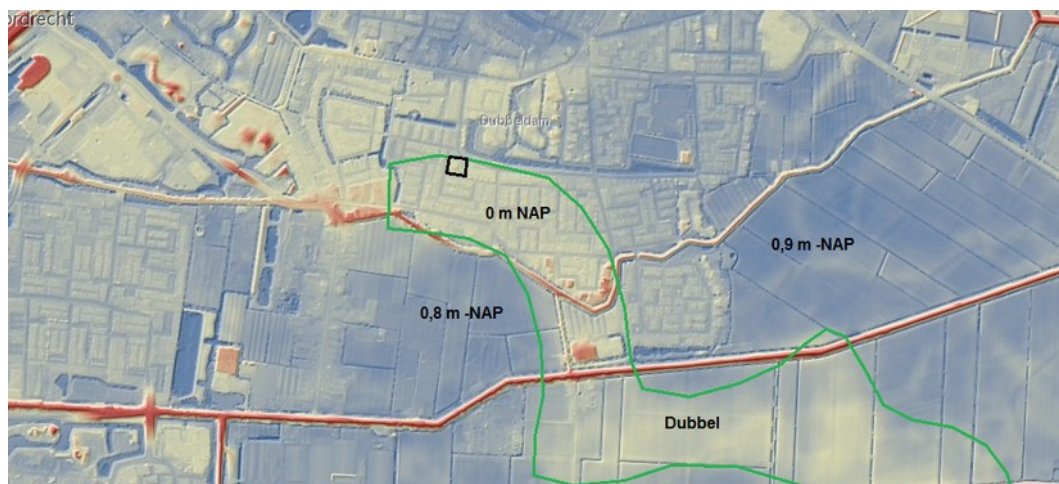
Figuur 8: Locatie van het plangebied op de digitale paleomeandergordelkaart.³¹

31 Cohen et al. 2012

Figuur 9: Locatie van het plangebied op de digitale geomorfologische kaart van Nederland.³²

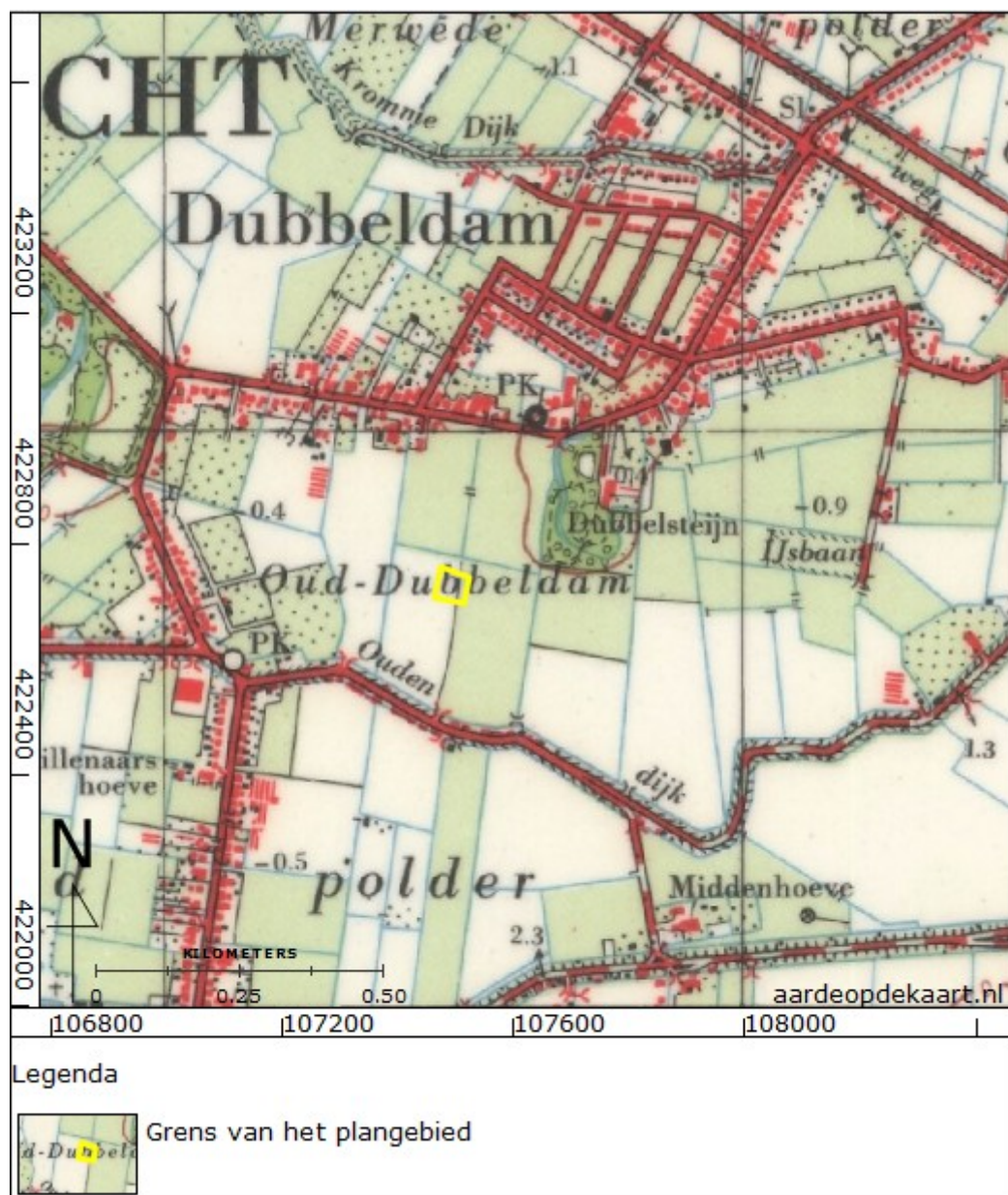
³² Alterra 2009

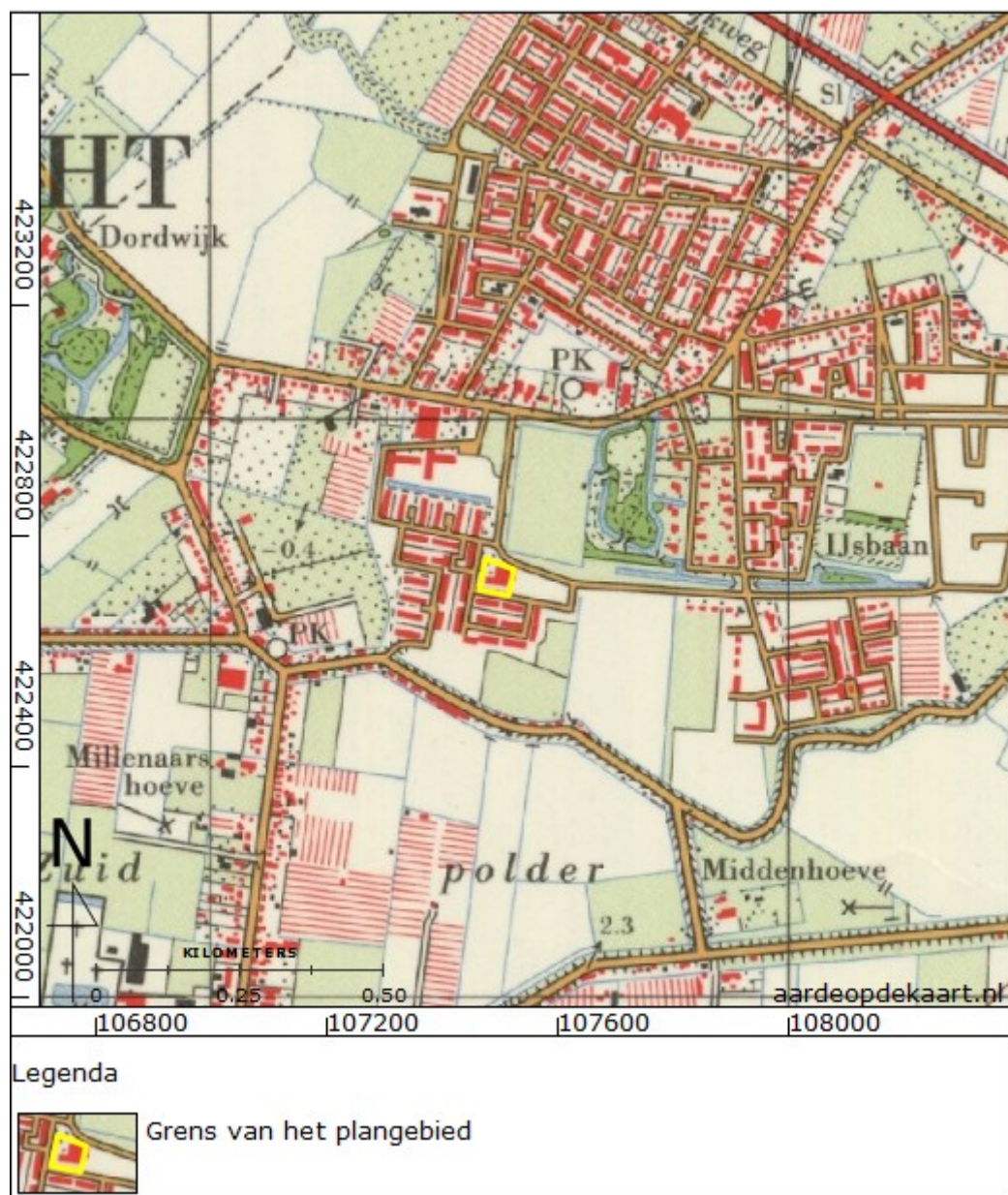
Figuur 10: Locatie van het plangebied op het Actueel Hoogtebestand Nederland maaiveld 2 (AHN). Rode gebieden zijn relatief hoog en blauwe gebieden relatief laag.

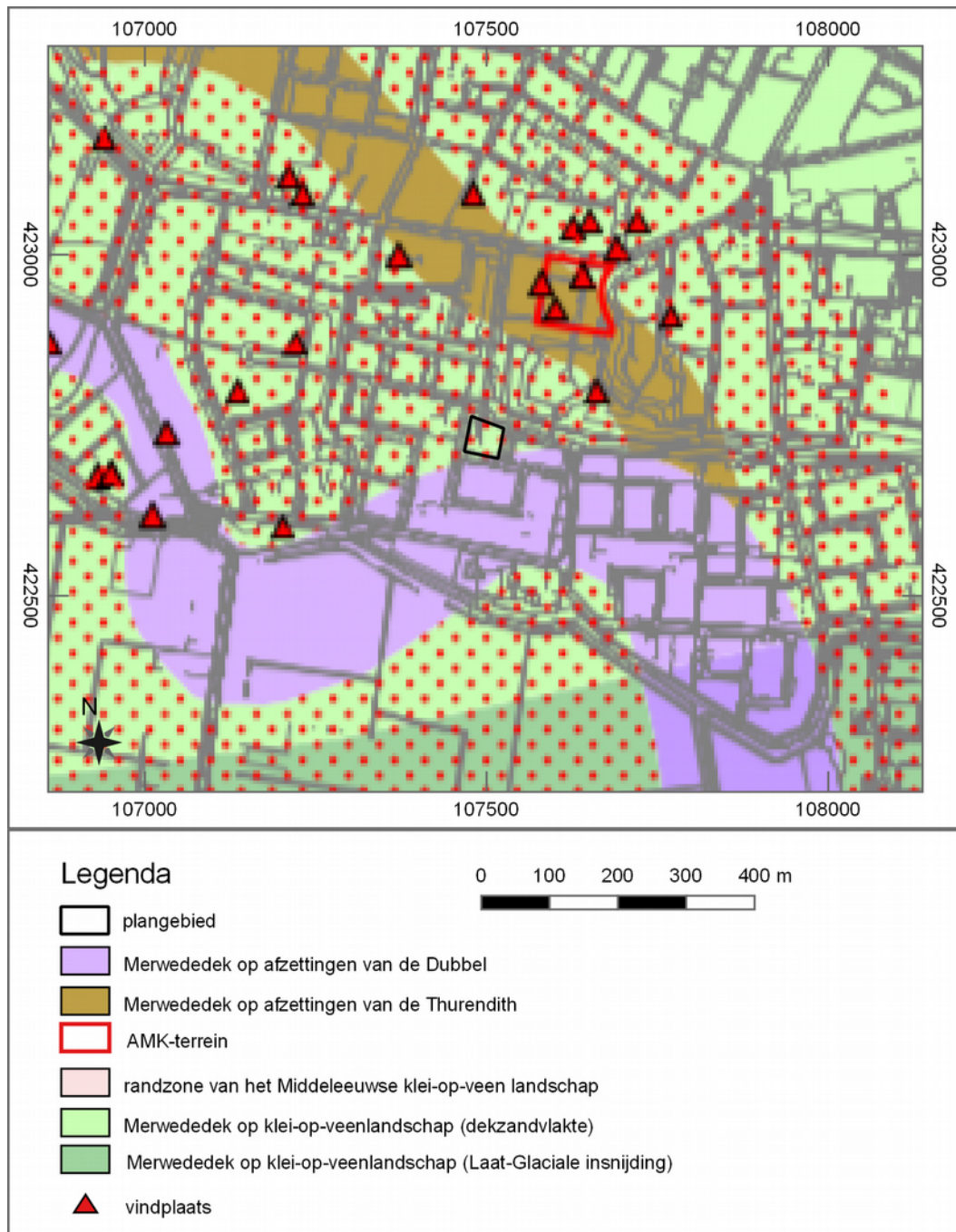
Figuur 11: Locatie van het plangebied op de Bonnekaart van 1881.

Figuur 12: Locatie van het plangebied op de topografische kaart van 1959.

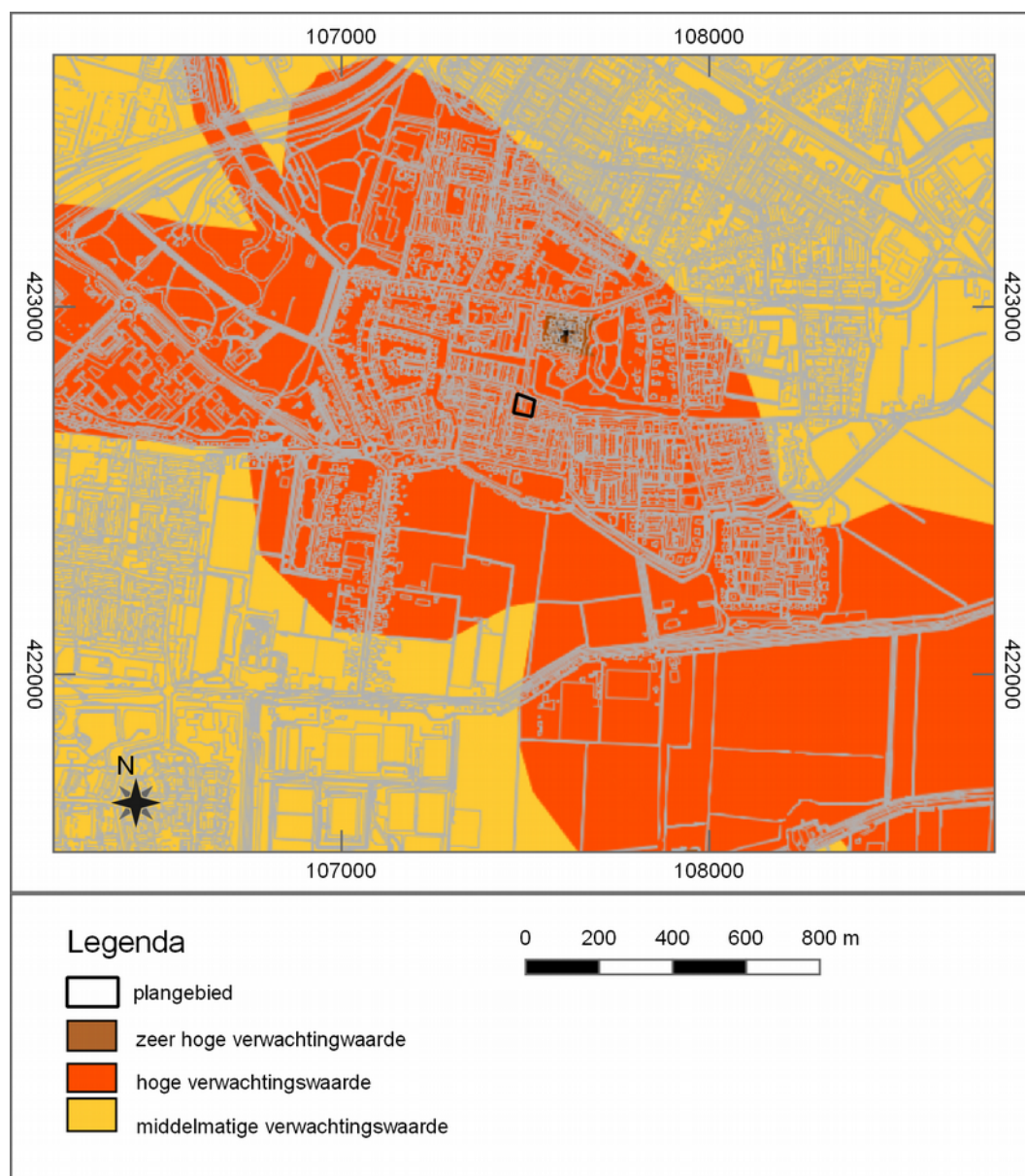

Figuur 13: Locatie van het plangebied op de topografische kaart van 1969.

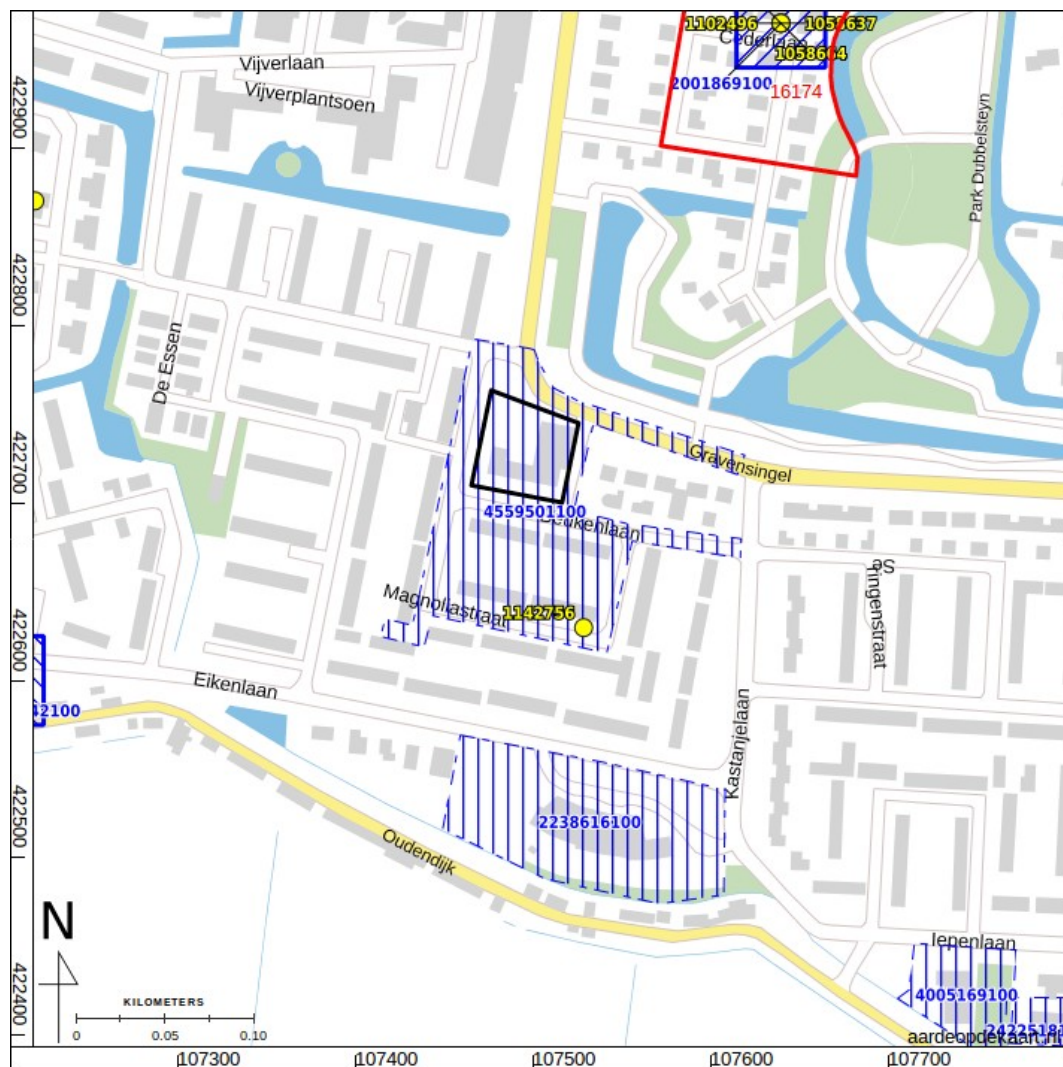

Figuur 14: Locatie van het plangebied op de archeologische verwachtingskaart van de gemeente Dordrecht.³³

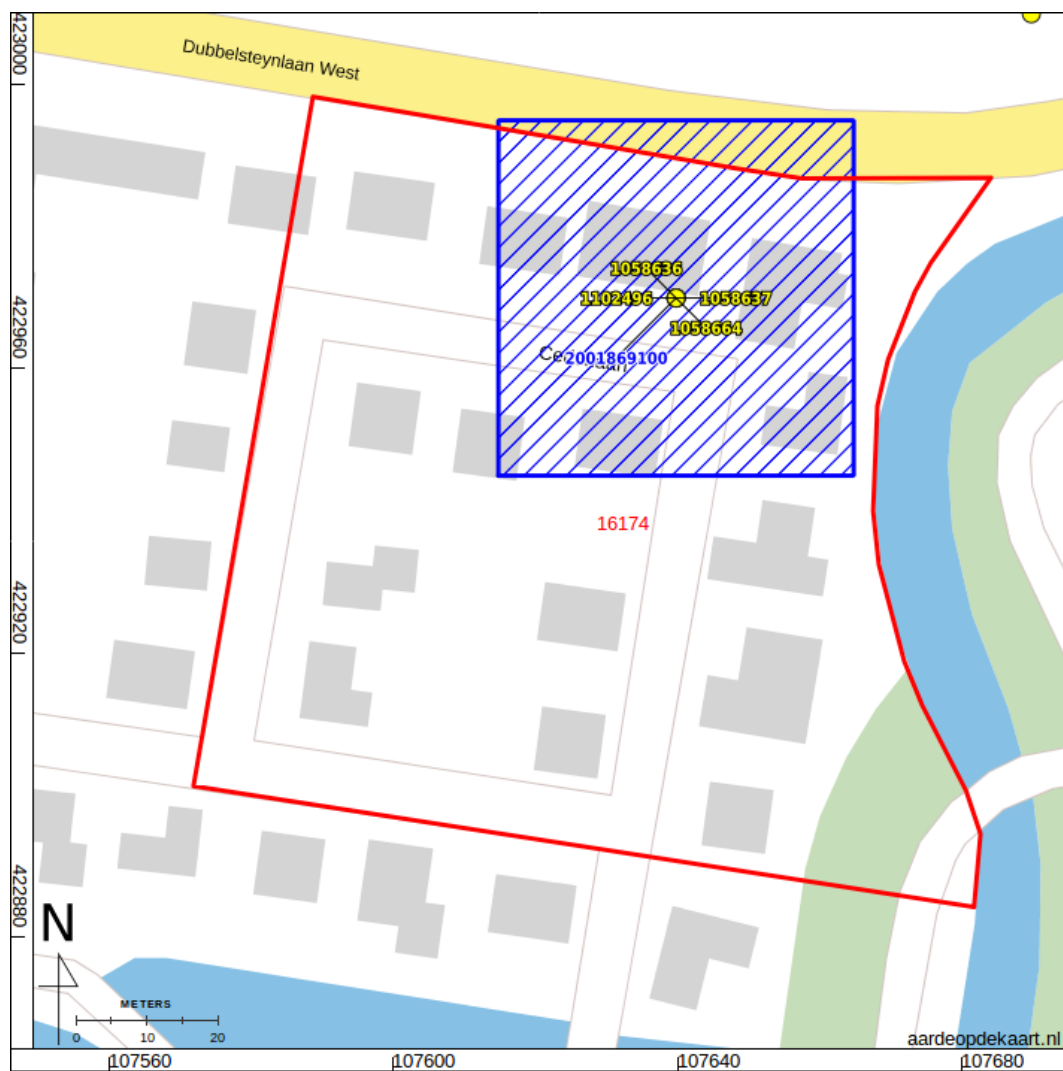
³³ Boer et al. 2009

Figuur 15: Locatie van het plangebied op de archeologische beleidskaart van de gemeente Dordrecht.

Figuur 16: Archeologische terreinen (rood), onderzoeken (blauw), waarnemingen (geel) uit ARCHIS. Zie fig. 17 voor detail bij AMK terrein.

Figuur 17: Detail van AMK terrein.